

turisme rural i cultural del municipi i la comarca.

L'espai rural és un espai singular i divers que destaca pel seu paper multifuncional, que no només acull el desenvolupament d'activitats tradicionals vinculades a l'agricultura, la ramaderia i l'explotació de recursos, sinó que també dóna suport a unes altres activitats econòmiques, com ara el turisme o els serveis. Amb tot, l'espai rural continua amagant la major part del seu patrimoni natural i cultural. Això dóna lloc a un nou terme, el de patrimoni rural, definit pels autors com el conjunt de béns, materials o immaterials, testimoni del tipus de vida dels habitants dels espais rurals, amb una funció clara: resoldre les necessitats socioeconòmiques d'un territori singular fins que n'esdevé un tret identitari. És en aquest sentit que cal entendre els regadius històrics com el resultat d'una manera de pensar i d'actuar en harmonia amb el medi, com el patrimoni que fa més fàcil la vida de les persones i que, sense pretendre-ho, quasi sense ser-ne conscient, genera paisatges i dóna continuïtat a la cultura. En l'actualitat, els canvis en el paisatge es produeixen amb més freqüència, rapidesa i brusquedat, la qual cosa ocasiona més desequilibris i dóna lloc a la pèrdua d'elements patrimonials de gran valor que fins llavors

formaven part de l'activitat productiva agrària. Davant aquesta situació, es fa més necessari que mai emfasitzar en la rellevància del paisatge rural en tant que resultat de l'activitat del sector primari, de manera que la qualitat territorial computi en la sinergia de tres factors: activitat agrària, medi ambient i cultura. És en aquest sentit que es troba a faltar en l'obra dirigida per Jorge Hermosilla més rellevància en aquest primer ingredient, l'activitat agrària, com a peça fonamental de l'engranatge que conforma el paisatge rural i, especialment, dels regadius històrics analitzats. Això no treu, però, que l'obra ens permeti apropar-nos a la diversitat geogràfica i paisatgística que conforma el ric mosaic rural espanyol de la mà del llegat agrari vinculat a l'aigua.

Referència bibliogràfica

BUTZER, K.W. et al. (1989). «Orígenes de la distribución intercomunitaria del agua en la Sierra de Espadá». A: AADD. *Los paisajes del agua*. Llibre jubilar dedicat al professor Antonio López Gómez. Universitat de València-Universitat d'Alacant, 223-228.

Sandra Ricart Casadevall
Universitat de Girona
Departament de Geografia
sandra.ricart@udg.edu

HOPKINS, Peter E. (2010)
Young people, place and identity
Londres: Routledge, 311 p.
ISBN: 978-0-415-45437-7

Edat, lloc i identitat. Aquests són els conceptes que Peter E. Hopkins, professor a l'Escola de Geografia, Política i Sociologia, de la Universitat de Newcastle (Regne Unit), analitza i interrelaciona en un llibre nou des del punt de vista teòric i ric en el ventall d'estudis de cas (especialment del món anglosaxó) que presenta.

Quins espais utilitzen les persones joves en la seva vida quotidiana? Com utilitzen aquests espais? Com construeixen les seves identitats en els diferents espais de la seva vida quotidiana? Les múltiples respostes a aquestes preguntes es van trobant al llarg de llibre sense perdre de vista la interrelació entre

aquests tres conceptes: edat, lloc i identitat.

Cada capítol aporta propostes noves per estudiar de manera interseccional les identitats socials —formades a partir de l'edat, la cultura, l'ètnia, el gènere, la sexualitat, la classe social, les habilitats físiques i la religió— de les persones joves construïdes en diferents contextos i influenciades per múltiples processos d'inclusió i exclusió. L'objectiu del llibre és, doncs, captar de quina manera l'experiència de ser jove (etapa entre els setze i els vint-i-cinc anys) es veu influenciada pels llocs i les identitats socials.

Tradicionalment, les experiències, els comportaments i les actituds dels joves han estat sovint demonitzades, distorsionades i estereotipades per la família, l'escola, els mitjans de comunicació i els llocs de treball. Es diu que les persones joves són rebels, eixebrades, que constitueixen una amenaça per l'ordre moral d'una societat civilitzada. No són independents, madures o sensibles com els adults; ni bufones, innocents i vulnerables com els infants. Davant d'aquesta imatge tan errònia, l'autor aconsegueix mostrar, al llarg dels capítols, la complexitat que suposa ser jove i els continus desafiaments que les persones joves viuen quotidianament.

El llibre s'estructura en una introducció, tres parts centrals i unes conclusions. La primera part, «Fent recerca amb la gent jove: mètodes i ètiques», té dos capítols; la segona part, «Escala», en té cinc, i la tercera part, «Temes i llocs», en té quatre.

Al final de cada capítol, hi trobem tres apartats que ajuden a sistematitzar la informació a través d'un resum breu de les idees principals del capítol, a reflexionar i debatre sobre el tema a través de preguntes per respondre personalment o per ser plantejades a l'aula, i a ampliar el coneixement sobre els temes tractats a través d'una selecció bibliogràfica comentada. Si ja la redacció del llibre és molt clara i les taules, les fotografies i els

quadres que esquematitzen informació són del tot pertinents, aquests tres apartats finals acaben d'arrodonir la vessant didàctica de l'obra.

Al final del llibre, hi trobem una selecció dels geògrafs i les geògrafes (tots del món anglosaxó!) que han centrat la seva recerca en la gent jove, les revistes que publiquen sobre aquests temes i una llista molt útil dels centres de recerca on es treballa amb (i per a) les persones joves.

Al capítol introductori, l'autor hi defineix amb una gran claredat els tres conceptes clau (edat, lloc i identitat) i n'introdueix tres més de fonamentals i molt útils per ajudar a entendre les experiències i les pràctiques de les persones de qualsevol edat (cicle de vida, intergeneracionalitat i interseccionalitat). Ressaltem, a continuació, alguns aspectes sobre aquests sis conceptes clau que apareixen al llibre.

Pel que fa a l'edat, cal diferenciar entre l'edat cronològica, la psicològica i la social. La primera és determinada per la data de naixement i indica, per exemple, el grau a l'escola, la majoria d'edat, la possibilitat de votar, etc. La segona és aquella que connecta l'aspecte psicològic i el cos (la salut, l'aparença general, etc.) i la tercera es refereix als valors socials, les actituds i les creences d'un grup determinat, i té a veure amb la manera d'actuar, amb el fet d'anar a uns espais concrets i tenir uns valors, unes creences i unes actituds determinades.

En relació amb la identitat, cal dir que, encara que les persones joves tinguin en comú una edat biològica determinada, les seves experiències són molt diverses, tot depèn de les altres identitats que tinguin i del lloc on visquin. La gent jove pot ser classificada per la classe social, el sexe, l'ètnia, les habilitats físiques i el gènere, juntament amb l'orientació sexual, la mida del cos, la religió, etc. La identitat té a veure amb les diferències i les semblances entre uns i altres i es construeix per processos inclusius i exclusius. La manera com la gent jove comunica

activament la seva identitat, com és interpretada pels altres, com és negociada, com és representada o com és actuada són alguns dels processos que ajuden a configurar la identitat.

La importància d'estudiar els llocs rau en el fet que les persones tenen un accés diferent als llocs i a les experiències en els espais segons l'edat. Les persones joves, com queda palès al llarg del llibre, van a uns indrets determinats i hi creen identitats noves amb l'apropiació particular que en fan.

Pel que respecta al cicle de vida, és interessant veure com els diferents estadis del curs de la seva existència estan construïts socialment. El pas a l'adulthood sovint implica negociar transicions diverses: de l'escola a l'institut, de la universitat al treball, de la casa dels pares al pis compartit amb els amics o les amigues, etc. I, a més, les persones joves contínuament negocien les relacions intergeneracionals amb els seus pares i mares, avis i àvies i altres adults. Tenir en compte les relacions intergeneracionals pot permetre conèixer com es produeix el contacte, el conflicte o la cohesió amb les altres generacions.

El darrer concepte analitzat, el de la interseccionalitat, ens permet teoritzar la relació entre les diferents categories socials i evidenciar, al mateix temps, la importància de l'espai en el procés de formació de les identitats. El gènere, la sexualitat, la classe social, la identitat cultural i lingüística o les habilitats físiques d'una persona poden aflorar o desaparèixer, poden ser rellevants o irrelevants (emergir o desdibuixar-se) en diferents contextos espacials i moments de la nostra biografia. La interseccionalitat mostra com les identitats de la gent jove canvien, es transformen o es queden igual quan interactuen amb altres diferències socials o culturals, en diferents llocs o moments.

Com hem comentat anteriorment, després de la introducció, trobem una primera part del llibre dedicada a reflexionar sobre els aspectes que cal tenir en

compte quan es planteja una recerca amb persones joves. D'una banda, hi ha tota una sèrie de consideracions ètiques que cal tenir presents en el desenvolupament de la recerca per tal que sigui empàtica, respectuosa i no autoritària. Explicar l'objectiu de l'estudi, oferir l'oportunitat de participar o no en la recerca (l'elecció ha de ser lliure i sense coaccions), assegurar la confidencialitat i l'anonimat, garantir que totes les opinions siguin respectades i tingudes en compte seriosament i fer tot el possible per tal de minimitzar la relació de poder entre persona investigadora i persona investigada, són algunes de les qüestions principals que cal tenir en compte. D'altra banda, l'autor explica molt detalladament (amb els avantatges i els desavantatges que tenen) les tècniques de recerca més adients quan es treballa amb gent jove (les entrevistes, els grups de discussió, les observacions, les fotografies, les enquestes, etc.).

La segona part del llibre s'endinsa, d'una manera molt geogràfica, a través de diferents escales (el cos, la llar, el barri i la comunitat, la nació i el món globalitzat), en el coneixement de les experiències i les pràctiques de les persones joves en la seva vida quotidiana. Vegem, a continuació, cadascuna d'aquestes escales.

El cos és el que som, és part de les emocions quotidianes, ens connecta al món i experimentem el món a través d'ell. Els cossos ocupen espais, però són també espais en sí mateixos; són llocs físics on les relacions de classe, gènere, ètnia, sexualitat i edat es troben i són practicades. Estan codificats amb emocions diferents i poden ser mapes de desig, disgust, plaer, dolor, odi i amor.

Les identitats poden ser llegides o reinterpretades pels altres i, per tant, els cossos joves poden ser llegits pels altres i interpretats de maneres molt diferents. Les identitats poden ser «actuades» a través de pràctiques concretes com ara el llenguatge corporal, la massa corporal, la manera de vestir o les marques fetes al cos.

La llar és un lloc i un espai habitat per la família, per altres persones, on també hi ha coses i pertinences. La llar és un lloc de recolliment, però també un lloc de resistència, d'agressió i violència. Pot ser un lloc important per a la construcció de les identitats i el lloc on les persones joves poden escapar de les pressions exteriors. L'autor mostra diferents estudis que han treballat sobre com les persones joves es relacionen amb la llar i quines experiències viu el jovent que no té casa, el que deixa la llar familiar i el que forma una nova llar. I de la llar al barri: el barri és també un lloc molt important per a la vida de la gent jove, un lloc bàsic per construir les relacions socials.

El canvi següent d'escala se'n va cap a la nació. En aquest capítol, s'hi reflexiona sobre quina actitud adopten les persones joves en relació amb la identitat nacional, la política i la participació. Sovint, es titlla el jovent d'apolític, passiu i poc participatiu. Però és evident, com diu l'autor, que hi ha una sèrie de problemes que limiten l'entesa total de la complexitat de la participació dels joves: les recerques sobre participació política tendeixen a conceptualitzar la paraula «política» de manera molt reduïda (pensant només en partits polítics i oblidant altres formes associatives) i donen per suposat que la no-participació en aquest món és el resultat de la seva apatia.

L'estudi de l'escala global ens porta a veure com les persones joves viuen i experimenten el món global en la seva quotidianitat, i com en les seves vides locals són capaços de recrear i resistir les forces globals. A partir de diferents estudis de cas, l'autor mostra com la globalització econòmica provoca que molts nois i noies joves visquin processos d'exclusió similars a diferents parts del món, tant al Nord com al Sud.

La tercera part del llibre se centra en l'estudi de les experiències de les persones joves en diferents llocs (institucions, carrers i espais públics, tant en àrees urbanes com rurals) i situacions diverses

com poden ser les migracions, la mobilitat i la transició cap a l'edat adulta.

Pel que respecta a les institucions, l'autor analitza, a partir de diferents estudis de cas, el paper que tenen els centres de secundària com a llocs extremament significatius en la vida quotidiana de les persones joves. En ser espais regits clarament per unes relacions de poder i de control, reforcen unes normes i unes pràctiques determinades fins al punt d'atorgar plena acceptació a unes identitats determinades i rebutjar-ne unes altres. És en aquests centres, per exemple, on la gent jove aprèn que l'heterosexualitat és la norma i que els espais quotidians són llocs heterosexuales. Per als nois i noies homosexuals, per tant, el temps que passen en aquest espai pot ser molt estressant i angoixant, poden patir-hi *bullying* i altres formes de marginació.

Una altra institució, en aquest cas la universitat, serveix per copsar un altre fenomen interessant. Es tracta de la relació entre estudiants universitaris i canvis urbans. A partir de l'estudi d'algunes ciutats britàniques, es pot veure com les persones joves tenen un paper important en la redefinició i el redisseny dels espais urbans. L'autor mostra, doncs, l'interès de relacionar *elitització* i cicle de vida. En relació amb aquest tema, hi apareix un altre concepte interessant, el de *studentification*, definit com el procés a partir del qual les ciutats experimenten canvis socials, culturals, econòmics i físics durant l'arribada i l'estada d'estudiants universitaris.

Esdevé especialment ric en idees el capítol dedicat a l'ús i la presència de les persones joves en els espais públics, sovint considerada pels adults com a desafiant i molesta. Hi ha exemples que mostren que les persones joves usen l'espai públic desafiant la manera «correcta» (i adulta) d'utilitzar-lo. L'anomenat *parkour*, que el podríem traduir per «recorregut», n'és un exemple. És una activitat física que practiquen alguns joves i que té per objectiu

desplaçar-se per l'espai molt ràpidament (saltant, escalant, etc.) i superar tots els obstacles (tanques, murs, espais buits, etc.) sense que hi hagi res que els aturi.

El capítol següent parla, entre d'altres qüestions, de les experiències que viuen les persones joves al convertir-se en persones adultes. Un criteri important per ser considerada una persona adulta inclou assumir la responsabilitat d'un mateix, prendre decisions autònomes i ser independent econòmicament. Deixar la casa dels pares i guanyar un salari al final de mes esdevé un fet clau en la consecució d'autonomia i autoestima, encara que la precarietat de la feina dificulti aquesta transició.

El darrer capítol mostra els espais que usen els nois i les noies joves a les ciutats i a les àrees rurals durant el seu temps lliure. En el context britànic, la falta d'inversió d'espais per a la gent jove a les ciutats i l'augment de la privatització al camp restringeixen contínuament els llocs disponibles per trobar-se. Diferents estudis mostren com, al llarg del continu rural-urbà, els llocs de lleure són

les benzineres, els cibercafès, les cantonades, els centres comercials, els camps oberts, etc. En tots dos contextos, l'urbà i el rural, sortir de nit i beure esdevenen aspectes destacables del seu temps lliure, encara que l'accés a determinats espais, la mobilitat i l'anonimat diferencia unes experiències d'unes altres i s'hi observen, també, diferències de gènere significatives.

El llibre va adreçat especialment a estudiants de grau, postgrau i investigadors interessats a entendre millor les relacions entre gent jove, llocs i identitats. I no és només un text per a geògrafs i geògrafes, sinó que, per la manera d'enfocar els temes, fa que pugui resultar interessant per a aquelles persones que treballen en diferents institucions acadèmiques i educatives (i, anant més enllà, fins i tot se'n podria recomanar la lectura a aquelles mares i pares amb fills i filles joves i adolescents!).

Anna Ortiz Guitart

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Geografia
Anna.Ortiz@uab.cat

HÖRSCHELMANN, Kathrin i COLLS, Rachel (eds.) (2009).

Contested bodies of childhood and youth
Basingstoke: Palgrave Macmillan, 260 p.
ISBN: 978-0-230-20138-5

Contested bodies of childhood and youth és un recull de contribucions diverses que tracten el tema del cos i la corporalitat dels infants i de la gent jove. Les directores del llibre són Rachel Colls i Kathrin Hörchelmann, membres del prestigiós Departament de Geografia de la Universitat de Durham, al nord d'Anglaterra, i hi ha aportacions d'especialistes anglosaxons molt reconeguts en el camp d'estudis de la infància, tant de geografia com d'altres àmbits de les ciències socials. Aquest llibre va sorgir arran d'una conferència interdisciplinària realitzada a la mateixa Universi-

tat de Durham l'any 2006 i després d'un número especial de la revista *Children's Geographies* (volum 7 (1), 2009), en el qual es començaren a presentar les aportacions de la conferència. Totes aquestes iniciatives (conferència, número especial i ara el llibre que ens ocupa) són rellevants, ja que intenten emprendre la tasca de corregir la manca d'atenció al cos en la geografia dels infants; una llacuna considerable si tenim en compte la importància que l'estudi de la corporalitat —tant des de la perspectiva discursiva com material— ha adquirit en la disciplina de geografia en general en les dues